

Azərbaycanda üzümçülüğün inkişafını şərtləndirən bir tarixi sənəd barədə

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında, Azərbaycanın iqtisadi inkişafında müstəsna xidmətləri vardır.

Bu gün də, sabah da Azərbaycanda iqtisadiyyatın mühüm və qədim sahələrindən biri olan üzümçülüğün inkişafı diqqət mərkəzində olacaqdır. Ulu Öndər Heydər Əliyev 1970-ci illərdə Azərbaycanda üzümçülüğün inkişafına xidmət edən çox mühüm tədbirlər həyata keçirdi. Nəticədə Azərbaycan keçmiş Sovetlər Birliyində üzümçülüğün inkişafına görə birinci yerə çıxdı. SSRİ üzrə istehsal edilən üzümün 28%-i respublikamızın payına düşürdü.

Bu böyük nailiyyət heç də asan başa gəlməmişdi. Azərbaycan xalqının gərgin əməyi, düşünülmüş iqtisadi islahatlar, xüsusilə də, Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə qəbul edilən qərarlar...

Aşağıdakı yazıda bu qərarlardan biri haqqında söhbət açacağıq.

Ötən əsrin sonları və 70-ci illərin əvvəllərində respublikanın müvafiq icra strukturları Heydər Əliyevin tapşırığı ilə xalq təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələrinin inkişafı ilə bağlı konkret təhlillər aparır, meydana çıxan problemlərin həlli yollarını mütəxəssislər yerli orqanlarla müəyyənləşdirir və bu barədə respublika rəhbərliyini məlumatlandırır.

Araşdırmalar sübut edirdi ki, ittifaq hökuməti sərt inzibati metodlardan istifadə etməklə Azərbaycana yüksək plan tapşırıqlarının verilməsinə baxmayaraq, onların yerinə yetirilməsi üçün lazımı şərait yaradılmasına o qədər də diqqət yetirmirdilər. Bu cür yanaşma özünü üzümçülükdə də göstərirdi.

16 noyabr 1971-ci ildə Azərbaycan KP MK və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti «Azərbaycan SSR-də üzümçülüğün inkişafı barədə» bu gün üçün də öz əhəmiyyətini saxlayan tarixi qərar qəbul etdi. Qərarla göstərilirdi ki, üzümçülüğün inkişafı sahəsində bütün imkanlardan, aqrotexnikadan, gübrələrdən tam istifadə olunmur, ziyanvericilərə qarşı lazımı səviyyədə mübarizə aparılmır. Sovxoz və kolxozlar 1966-1970-ci illər ərzində üzümlüklər salınması üzrə planı 74,6% yerinə yetiriblər. 1969-1970-ci illərdə isə ixtisaslaşmış sovxozlar üçün ayrılmış torpaqların 24,9 min hektardan üzümlüklər salınmamışdır. Göstərilən çatışmazlıqlar nəticəsində 1966-1970-ci illər ərzində plan tapşırığı yerinə yetirilməmiş və dövlətə 84,4 min ton üzüm satılmamışdır. Üzüm emal edən zavodların tikintisi ləng həyata keçirilir, müntəzəm olaraq tikinti-quraşdırma işləri üzrə plan yerinə yetirilmir. İstehsal olunan şərabların keyfiyyəti aşağı olaraq qalmaqdadır. Ona görə də sahanın respublika iqtisadiyyatında rolunun artırılması üçün kompleks tədbirlər görülməli, üzümçülüyə respublikanın perspektiv inkişafında xüsusi yer verilməlidir.

Respublika rəhbəri çox ciddi keçən müzakirəyə yekun vuraraq demişdir: «Biz bu məsələni bilərəkdən büronun müzakirəsinə qaldırmaq, çünki görürük ki, Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsi, yerli orqanların rəhbərləri və başqa yoldaşlar üzümçülüğün inkişafına lazımı diqqət göstərmirlər. VIII beşillikdə respublika rəhbərliyi böyan etmişdi ki, biz üzüm və şərab istehsalı üzrə qabaqcıllar sırasına çıxmaq arzusundayıq, respublika iqtisadiyyatının inkişafında pambuq və digər kənd təsərrüfatı bitkiləri istehsalı aparıcı sahə ola bilməz. Biz o fikirlə razı deyilik ki, üzümdən başqa digər bitkilər perspektivli deyil. Lakin bununla yanaşı, ittifaq qarşısında götürülmüş öhdəlik yerinə yetirilməlidir. Komitə və yerli orqanlar məsələyə səthi yanaşır və hesab edirlər ki, milyon ton üzüm heç bir tədbir görülmədən istehsal olunacaq. Mən bir neçə dəfə Rəhimov yoldaşla söhbət etmişəm və o, mənə bildirdirdi ki, plan yerinə yetiriləcək, 350-400 min ton üzüm də yığılacaq. Əkin sahələrinin genişləndirilməsi müəyyən qədər istehsalın artırılmasına səbəb oldu, amma bu, çıxış yolu deyildir. Hesab edirəm ki, pambuğa göstərilən münasibət üzümə göstərilmir. Əgər üzüm istehsalı respublika iqtisadiyyatının inkişafına xidmət etmiş olacaqsın, bu, belə olmalıdır deyil.

Qərar qəbul edərək üzüm istehsalı ilə yanaşı, onun emalı məsələlərinə də toxunmaq lazımdır. Birincisi, veriləcək tapşırıqlar real olmalıdır, ikincisi isə material-texniki təchizat vaxtında yerinə yetirilməlidir. Ona görə də hesab edirəm ki, qərar layihəsi yenidən işlənməlidir. Hesab edirəm ki, yeni qərar layihəsində buraxılmış sahələrə tənqidi yanaşılmalı, görülmüş işlərə yekun vurulmalı və doqquzuncu beşillik üçün götürülmüş öhdəliyin yerinə yetirilməsi məqsədilə konkret tədbirlər əks etdirilməlidir».

Qərarla göstərilirdi ki, 1975-ci ildə üzüm

istehsalı 737 min tona çatdırılsın. Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsinə tapşırıldı ki, SSRİ Nazirlər Sovetinin 19 may 1969-cu il tarixli 355 sayılı qərarına uyğun olaraq, 1971-ci ildə 15 min, 1972-ci ildə 25 min, 1973-cü ildə 15 min, 1974-cü ildə 15 min və 1975-ci ildə 12 min hektar (ha) sahədə üzümlüklər salınsın. Üzümlüklərdə mineral və üzvi gübrələrdən istifadə olunsun, ziyanvericilərlə mübarizə aparılaraq 1972-1973-cü illərdə məhsuldarlıq hər hektardan 70 sentnerə, suvarılan torpaqlarda isə 100 sentnerə çatdırılsın. Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsi, Sovxozlar Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə tapşırıldı ki, hər bir rayon üzrə özünəməxsus üzüm növlərinin yetişdirilməsinə nəzarət edilsin. Azərbaycan SSR Sənaye Tikintisi Nazirliyinə tapşırıldı ki, 1972-ci ildə Yenikənd sovxozunda ildə 2 milyon peyvənd istehsal edəcək peyvənd emalatxanasının tikintisini başa çatdırsın. Meliorasiya Su Tikinti Baş İdarəsinə Qazax rayonunun M.Hüseyn adına sovxozun əkin sahələri və bağlarının suvarılması üçün Xramçay üzərində, Vaqif adına, Caparizdə adına, Vidadi adına, Krupskaya adına sovxozlarda suvarma sistemlərinin təkmilləşdirilməsi üçün Kür çayı üzərində nasos stansiyalarının tikintisini başa çatdırmaq tapşırıldı; «Aqzippovodxoz» Layihə İnstitutunun, Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsinin sifarişli 1972-1973-cü illərdə Ağstafaçay kanalının Qazax rayonunun Dimitrov adına sovxozunadək çatdırılması, Əlincaçay suvarma sisteminin yenidən qurulması, Qazax rayonunun Krupskaya adına və Dimitrov adına sovxozlarının suvarılması üçün Kür çayı üzərində nasos stansiyasının tikintisi məqsədilə layihə-smeta sənədlərini hazırlasınlar.

Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsinə isə tapşırıldı ki, istehsal olunmuş üzümün saxlanması üçün soyuducu anbarların tikintisini həyata keçirsin. 1975-ci ildə istehsal olunmuş məhsulun 89%-i emal olunsun. Respublika Maliyyə Nazirliyi Hidrometeoroloji Xidməti İdarəsinə dolu ilə mübarizə aparmaq üçün 1972-ci ildə 150 min, 1973-cü ildə 250 min, 1974-cü ildə 250 min və 1975-ci ildə 200 min rubl vəsait ayırılmalıdır. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında mətbuat üzrə Dövlət Komitəsinə tapşırıldı ki, 1972-ci ildə «Azərbaycan üzümçülüğü» kitabının, 1973-cü ildə Azərbaycan dilində 25-30 səhifəlik üzümçülük dərsliyinin, Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsinin sifarişli ilə plakat və broşürlərin çapını həyata keçirsin. Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Kinematografiya Komitəsinə tapşırıldı ki, 1972-ci ildə respublikanın kolxoz və sovxozlarında üzümçülüğün inkişafı barədə film çəksin.

Müəyyən edildi ki, üzüm bağları salınması üçün sahələr seçmək, öyrənmək, torpaqları yararlı hala salmaq üçün respublikamızın müvafiq elmi tədqiqat müəssisələri çox iş görməlidirlər. Böyük və Kiçik Qafqaz sıra dağlarının ətəklərindəki yüz min hektarla istifadəsiz qalmış sahələrdə üzüm və meyvə bağları salınması üçün geniş miqyasda elmi tədqiqat işlərinin aparılmasına, bu işlərin sistemli şəkildə öyrənilməsinə üçün üzümçülük institutunun yaradılmasına ehtiyac var.

Müzakirələrdə xüsusi vurğulandı ki, bir vaxtlar Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda üzümçülər və şərabçılar yetişdirilirdi. Hazırda həmin kadrlar

respublikamızın üzümçülük təsərrüfatlarında çalışır və özlərini işdə doğrul-

durlar. Gələcəkdə də Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda ixtisaslı üzümçü və şərabçı mütəxəssislərinin yetişdirilməsinə diqqət artırılmalıdır. AHIŞ, Azərbaycan LKGI MK, vilayət, şəhər və rayon partiya komitələrinin respublikanın üzümçülük və şərabçılıq işçilərinin sosializm yarışına rəhbərliyi gücləndirilsin, yarışın əyaniliyi təmin edilsin, üzümçülərinin təşəbbüsü və əmək fəallığı artırılmalı, istehsalat qabaqcıllarının mənəvi və maddi həvəsləndirilməsi amillərindən geniş istifadə edilsin. Təvsiyə edildi ki, üzüm istehsalına və dövlətə satışına dair planların və sosialist öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə və üzümçülük mədəniyyətini səviyyəsinin yüksəldilməsinə nail olmağa görə kolxozlara, sovxozlara, şöbələrə, briqadalara təqdim etmək üçün rayonlar üzrə keçici Qırmızı bayraqlar təsis olunsun. Respublika qəzetlərinin redaksiyalarına, Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinə təklif edildi ki, respublikada üzümçülüğün inkişafı ilə əlaqədar olan məsələlərin işıqlandırılmasına daha çox diqqət yetirilsinlər, təsərrüfatların, briqadaların və ayrı-ayrı üzümçülərin müsbət iş təcürbəsinin yayılmasına kömək etsinlər.

Qətiyyətlə demək lazımdır ki, Mərkəzi Komitənin yuxarıda adıçəkilən qərarı respublikada üzümçülüğün inkişafı üçün fundamental əsaslar yaratdı, üzümçülüğü və emal sənayesini respublika iqtisadiyyatının mühüm bir sahəsinə çevirdi, kənd əhalisinin gəlirləri artıdı, 10 minlərlə yeni iş yerləri açıldı. 1971-ci ildəki 321,9 min tona qarşı 1972-ci ildə 232 min ton üzüm yığıldı. Lakin IX beşilliyin iki ili ərzində kolxoz və sovxozlar dövlətə təqribən 220 min ton az üzüm verdilər. Əlbəttə, bu rəqəm narahatlıq doğurmaya bilməzdi. Ona görə də araşdırılması müvafiq icra strukturlarından tələb edildi, mütəxəssislərlə məsləhətləşmələr aparıldı, üzüm bağlarının becərilməsi mədəniyyətini yüksəltmək üçün kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi təxirəsalınmaz bir vəzifə kimi qiymətləndirildi. Bu məqsədlə 1973-cü ilin may ayında Mərkəzi Komitənin və Nazirlər Sovetinin bir iclasına «Üzümçülüğün inkişafında ciddi nöqsanlar və respublikada üzüm istehsalının və şərabçılığın daha da yüksəldilməsi sahəsində qarşıya qoyulan vəzifələrin yerinə yetirilməsinə təmin etmək tədbirləri haqqında» məsələ müzakirəyə çıxarıldı.

Müzakirədə qeyd olundu ki, üzüm is-

tehsalını artırmaq və şərabçılığı inkişaf etdirmək üçün dövlətin ayırdığı pul vəsaitindən və maddi-texniki vəsaitdən bir çox illər ərzində son dərəcə pis istifadə edilmişdir.

Arxiv materialları göstərir ki, müzakirə çox ciddi keçmiş, üzümçülüğün inkişaf məsələlərinə yüksək peşəkərlə yanaşılmış, respublikanın aqrar sektorunda bir neçə ildən sonra ciddi müsbət dəyişikliklər əldə edilməsinə imkan verəcək tədbirlər müəyyən edilmişdir ki, bu gün də onlar üzümçülüğün inkişafı üçün vacib əhəmiyyət kəsb edə bilər. Həmin tədbirlər nəticəsində 1971-1972-ci illərdə 42 yeni ixtisaslaşdırılmış üzümçülük sovxozu yaradılmış, 30 min hektar sahədə yeni üzümlüklər salınmış, üzümçülüğün və şərabçılığın maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmişdir.

Lakin elə həmin 1971-1972-ci illərdə üzümçülük üçün əlverişli olmayan iqlim şəraitində quraqlığın və şiddətli şaxtaların nəticələrini aradan qaldırmaq üçün təsirli tədbirlər görülməmiş, lazımı aqrotexniki tədbirlər hərtərəfli aparılmamışdır. Üzüm bağlarının məhsuldarlığı

tələb edirdi. Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsinin rəhbərliyi bu mühüm vəzifənin yerinə yetirilməsinə məsuliyyətə yanaşmış və bunun nəticəsində yeni şərab zavodlarının tikintisi çox ləng aparılmış, həmin zavodların işə salınması üçün müəyyən edilmiş müddətlər pozulmuşdur.

Azərbaycan KP MK Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsinə, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə, vilayət, şəhər və rayon partiya komitələrinə bir vəzifə olaraq tapşırıldı ki, qərarda göstərilən nöqsanların aradan qaldırılması üçün təsirli tədbirlər görsünlər, üzümçülüğün inkişafında əsaslı dönüş yaratsınlar, cari beşillik üçün üzümçülük və şərabçılıq sahəsində Azərbaycan KP XXVIII qurultayının qarşıya qoyduğu vəzifələrin həkman yerinə yetirilməsi məqsədilə üzümçülük təsərrüfatlarının və şərabçılıq müəssisələrinin işçiləri arasında təşkilatlıq işini və kütləvi siyasi işi genişləndirsinlər. «Azərbaycan SSR-də üzümçülüğü və şərabçılığı daha da inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında» Azərbaycan KP MK-nin və respublika Nazirlər Sovetinin 1971-ci il 16 noyabr tarixli qərarında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin yerinə yetirilməsinə təmin etsinlər. Azərbaycan KP MK respublikanın müvafiq nazirliklərindən, üzümçülük rayonlarının partiya, sovet və kənd təsərrüfatı orqanlarından tələb edirdi ki:

- hər bir sovxozda və kolxozda işlərin vəziyyətini diqqətlə yoxlayıb təhlil etsinlər. Keyfiyyətli əkin materialının hazırlanmasında, üzümlüklərin sortluq tərkibinin yaxşılaşdırılmasında, üzümlüklərə ixtisaslı qulluq edilməsində, üzümlüklərin becərilməsində, gübrələnməsində və mütaliçəsində, karantin şərtlərinə əməl olunmasında, üzümlükdə mexanikləşdirmə səviyyəsinin yüksəldilməsində sovxoz və kolxozlara real yardım göstərmək barəsində konkret tövsiyələr işləyib hazırlasınlar;

Görülmiş tədbirlərin nəticəsində respublikada üzüm yığılı 1975-ci ildə 1970-ci ilə nisbətən 2 dəfə artıdı ki, bu da 1957-1965-ci illərdə əmi yığılmış üzümdən çox idi. İttifaq üzrə ümumi üzüm istehsalında Azərbaycanın xüsusi çəkisi 13 faizə yüksəldi...

IX beşillikdə həm mövcud üzüm bağlarının vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına, həm də yeni üzüm bağlarının salınmasına diqqət artırıldı, üzümçülüğün inkişafının intensivləşdirilməsi, elmin və qabaqcıl təcürbənin nailiyyətlərinə əsasən əməyin və istehsalın təşkilinin təkmilləşdirilməsi sahəsində konkret tədbirlər həyata keçirildi. Respublikanın üzümçüləri 1974-cü ildə bağlardan 630 min ton üzüm dərdi. 1975-ci ildə isə üzüm istehsalı 720 min tonu ötib keçdi. Beşillikdə hər hektarın məhsuldarlığını 22 sentner artması təmin edildi. Dövlətə 666 min ton, yəni 1965-ci ildəkindən 10 dəfə çox üzüm satıldı.

X beşillikdə üzümçülükdə əldə edilmiş müsbət meylləri daha da gücləndirmək məqsədilə 1976-cı ildə Azərbaycan KP MK və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti «Üzümlüklərə qulluq üzrə işlərin vaxtında və keyfiyyətli həyata keçirilməsi tədbirləri barədə» və «Azərbaycan SSR-də üzüm istehsalının artırılması və şərab sənayesinin gələcək inkişaf tədbirləri barədə» 2 mühüm qərar qəbul etdi.

Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi Heydər Əliyev 1979-cu ildə keçirilən tədbirdə çıxış edərək demişdir: «Biz müsavirlərə yekun vurarkən deyə bilərik ki, ilin əvvəlindən bəri kənd təsərrüfatı sahəsində görülən böyük işlər öz müsbət bəhrələrini vermişdir. Fərhlidir ki, həm üzümçülükdə, həm də kənd təsərrüfatı istehsalının başqa sahələrində biz yüksək məhsulun yaxşı təməlini qoya bildiyimiz. Buna görə də bu gün bir daha qətiyyətlə demək olar ki, respublikada rekord miqdarda üzüm məhsulu götürmək üçün əlverişli şərait yaranmışdır. Beşilliyin yekun ilində respublika dövlətə azı 1 milyon 100 min ton üzüm sata bilər. Respublikamızın hər yerində üzüm yetişdirmək sahəsində zəngin təcürbə toplanmışdır, indi respublika kənd təsərrüfatının əsas sahələrindən biri olan üzümçülük mədəniyyətini, bu sahədə çalışın işçilərin məsuliyyət hissini yüksəltmək çox vacibdir.

Müstəqilliyin ilk illərində iqtisadiyyata, o cümlədən kənd təsərrüfatına vurulmuş zərbələrin nəticəsində üzümçülükdə ciddi geriləmələr baş vermişdi. Bu gün iqtisadi inkişafın yeni mərhələsində Azərbaycanda ənənəvi üzümçülüğün inkişaf etdirilməsi istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilir ki, onlar da öz müsbət nəticəsinə verəcəkdir.

baş.: Ziyad SƏMƏDZADƏ,
«Azərbaycan iqtisadiyyatı 100 ildə»,
II cild, Bakı, 2021,
səh. 136-145